

KIRJALLISUUTTA

Studia Archaeologica ostrobothniensia 1993–1997. Organ för österbottniska Fornforsknings-sällskapet rf. Toim. Ralf Norrman. 263 s., 38 kuvaa, 28 karttaa, diagrammia, taulukkoa. Vasa 1999. ISSN 0782-3649.

Muinaisuuteen kohdistuvaa mielenkiintoa ja harrastusta on meillä esiintynyt viime vuosisadan kansallisen heräämisen ajoista asti. Tieteellisen muinaistutkimuksen alkuaikoina 1800-luvun jälkipuoliskolla kysymys oli vielä suppean väestönsä piirissä vaikuttaneesta suuntauksesta. 1900-luvun puolella ilmiö vähitellen levisi laajemmalle, myös maaseudulle.

Etelä-Pohjanmaalla ilmiö liittyy 1900-luvun alkuvuosikymmeniltä lähtien kotiseutuharrastukseen, ja se on esiintynyt aaltoliikkeen tavoin. 1970-luvulla harrastus saavutti erityisesti rannikon ruotsinkielisen väestön keskuudessa lähes kansanliikkeen mittasuhteet. Toimintaan kuuluivat silloin monet esihistorian kurssit kansanopistoissa, kansalaisopistoissa ja kotiseutuyhdistyksissä. Kurssien keskeisenä osana oli yleensä aina Museovirastosta saadun tutkimusluvan puitteissa ja ammattiarkeologin johdolla tehty kaivaus. Ohjelmaan kuuluivat myös luennot ja retket muinaisjäänöksille ja uusien kohteiden etsiminen. Harrastajatoiminta oli alussa paikallista eikä organisoitunutta, vaikka nimenomaan ruotsinkieliset harrastajaryhmät pitivät vilkkaasti yhteyttä keskenään. Viimeisimmän aktiivisuusaallon käynnistäjänä olivat osaltaan Pohjanmaalla 1960–70-lukujen vaihteessa toteutetut monet kuntaliitokset. Uusi harrastusaalto lähti nimittäin liikkeelle juuri suurkuntiin liitetystä rannikon pikku kunnista. Oma identiteetti koettiin uhatuksi, jopa menetetyksi, ja se haluttiin saada esille ja yleiseen tietoisuuteen. Ilmiö ei ole vain paikallinen tai pohjalainen, vaan kysymys oli 1900-luvun lopun yleismaailmallisesta juurien etsimisen pyrkimyksestä.

Tämä on lyhyesti taustana ruotsinkielisen Pohjanmaan kotiseutuaktiivien ja muinaisuuden harrastajien vuonna 1984 perustamalle seuralle *Fornforsknings-sällskapet rf.* Yhdeksi keskeisistä tavoitteistaan seura ilmoitti jo alussa julkaisu toiminnan, jota toteutettaisiin vuosikirjan ja monografioiden muodossa. Vuosikirjan nimeksi tuli *Studia Archaeologica Ostrobothniensia*; siitä käytetään tässä lyhennystä *Studia*. Ensimmäinen nide ilmestyi vuonna 1985. Päämääränä oli tarjota pohjalaisille ruotsinkielisille muinaisuuden ja kotiseudun historian harrastajille omakielistä luettavaa ajankohtaisista aiheista. Seuran mielestä Suomessa ilmestynyt ja ilmestyvä tieteellinen ja populaari, ennen kaikkea Pohjanmaata käsittelevä kirjallisuus ei riittänyt tyydyttämään lukijakunnan tarpeita, varsinkin kun julkaisut olivat kirjoitettuja suureksi osaksi muilla kielillä kuin ruotsiksi.

Studian viimeisin nide on sarjassaan seitsemäs. Vuosina 1985–88 ilmestyi nide vuodessa. Vuosien 1989–90 ja 1991–92 julkaisut ovat yhdistelmä niteitä. Kaikkien toimittajana ja kokoamistyön päävastuun kantajana on ollut professori Ralf Norrman. Aikakauskirjojen kohdalla hyvin tavallisen viivästymisen selittää *Studian* osalta humanistisessa julkaisutyössä tavanomainen tilanne: toimittaminen on tehty virkatyön (Norrmanin kohdalla englantilaisen filologian apulaisprofessori Tampereella ja osan aikaa myös Oulussa) ja monien muiden tehtävien ohella.

Studian lisäksi seura on julkaissut neljä monografioiksi kutsumaansa teosta. Niistä ensimmäinen on vuonna 1988 ilmestynyt Ralf Norrmanin kirjoittama ja hänen omaa alansa, kielitiedettä, käsittelevä laaja esitys *Några österbottniska vattennamn*. Vuonna 1991 ilmestynyt *Järnåldersbygd i Österbotten* on yhteenveto Fornforsknings-sällskapetin, Österbottens förbundin ja Uumajan yliopiston tutkimusprojektista, jonka keskeisenä aineistona olivat Maalahden Kalaschabrännanin rautakautisen asuinpaikan kaivaukset 1987–89 ja Pohjanmaan rannikolta tehtyjen uusien siitepölyanalyysien tulokset. Vuosina 1994 ja 1999 ilmestyneet niteet sisältävät Vaasassa 1991 ja Härnösandissa 1995 pidettyjen Mittnorden-symposiumien esitelmä. Symposiumien luonteesta johtuen aihevalikoimaan kuuluu muutakin kuin Pohjanmaan arkeologiaa.

Vuosien 1993–97 niteen 263 sivua jakautuvat 25 erilliseen tekstiin tai osioon, ja ne puolestaan 13 eri kirjoittajan kesken (käännettyjen artikkeleiden tekijät mukaan lukien). Kirjan alussa on toimittajan katsaus seuran toimintaan vuosina 1993–97. Muut tekstit ovat laajuudeltaan vaihtelevia artikkeleita ja raportteja.

Kirjan lopussa on lisäksi viiden sivun mittainen kuvareportaasi seuran ekskursionista 1993 Önsköldsvikissä olevalle Genen rautakautiselle muinaisjäännösalueelle ja sen vieressä tuolloin rakenteilla olleeseen rautakautiseen kylärekonstruktiot.

Toimittaja on tässä niteessä jatkanut aikaisempaa tapansa kääntää ruotsin kielelle vanhoja suomeksi ilmestyneitä, alueellisesti tai tutkimusintressien kannalta kiinnostavia artikkeleita. Ilmestyipä *Studian* niteessä 1991–92 Ralf Norrmanin kääntämänä kokonaisuudessaan Alfred Hackmanin *Das Brandgräberfelt von Pukkila in Isokyrö* (SMYA XLI) vuodelta 1938.

Puheena olevassa *Studian* niteessä on kaksi käännettä artikkelia, Aarne Europaeuksen ja Julius Ailion jätinkirkoja käsittelevät artikkelit. Muinaismuistoyhdistyksen luvalla artikkeleista on näköispainos ja vastakkaisella sivulla käänös. Valitettavana lapsuksena voi pitää sitä, että kummankin artikkelin yhteydestä kuten myös sisällysluettelosta on jäänyt pois maininta alkuperäisjulkaisusta, johon ao. artikkelit sisältyvät (*Suomen Museo* 1913 ja 1923). Näillä artikkeleilla on tietenkin historiallinen relevanssinsa ja ne ovat edelleen pohjatietoa suomalaisista jätinkirkoista. Maamme tieteellinen arkeologinen tutkimus on kuitenkin harpannut monta pitkää askelta Europaeuksen ja Ailion päivistä. Sittemmin jätinkirkojen problematiikka on ollut tutkimuskohteena erityisesti niiden keskeisellä esiintymisalueella Pohjois-Pohjanmaalla. Oulun yliopiston piirissä aihetta laajemmin käsiteltyä voi mainita Aulis Forssin (lisensiaatintyö 1995). Myös Uumajan yliopistossa on aiheesta tehty opinnäytetyö.

Studian tekstit ovat kahta päätyyppiä: artikkeleita (12 kpl) sekä raportteja ja lyhyitä tiedoksiantoja (8 kpl). Niiden pituus vaihtelee yhdestä sivusta 18 sivuun. Kirjoittajista on oman alansa asiantuntijoita kaikkiaan kymmenen: Ralf Norrman (kielitiede), Evert Sahlberger (kielitiede), Birgitta Roeck Hansen (historiallinen maantiede) sekä ammattiarkeologit Evert Baudou, Karin Viklund, Pentti Rislä, Berit Andersson, Erik Nordberg, Aarne Europaeus (Äyräpää) ja Julius Ailio.

Harrastajat kirjoittavat erilaisista ajankohtaisista tapahtumista ja asioista. Norrman raportoi amatööriin ominaisuudessa Kruunupyyn Drycksbäckin rengassolkilöydystä, Susiluolan tutkimuksista sekä maakunnallisen arkeologin saamisesta Pohjanmaan museoon. Muiden harrastajien panos käsittää ajankohtaisten retkien ja kaivausten selostuksia.

Ralf Norrmanin käsialaa teksteistä on kaikkiaan kuusi (neljä raporttia, mukaan lukien toimittajan laaja katsaus, sekä kaksi artikkelia). *Evert Sahlberger*, ruotsinmaalainen kielitieteilijä ja runologi, on mukana neljällä artikkelilla, joista osa lienee alkujaan esitelmiä. Vaasalainen *Erik Andfolk* on veteraaniamatööri, jolta kirjassa on kaksi raporttia. Muilta kirjoittajilta on kultakin yksi teksti.

Kaikki *Studian* tekstit liittyvät Pohjanmaahan, pääasiassa nykyiseen ruotsinkieliseen rannikkoseutuun, seuran toimintaan ja jäsenten kiinnostuksen kohteisiin sekä käynnissä oleviin tutkimusprojekteihin. Ajankohtaisia arkeologiaa sivuvia tapahtumia käsitellään useissa raporteissa. Erik Andfolk on osallistunut useana vuonna Museoviraston kaivauksiin Lapväärtin Rävåsenin kivikautisella asuinpaikalla. Raportti lienee kirjoitettu jo ensimmäisen kaivausvuoden 1995 jälkeen, ja *Studian* ilmestymisvuotta 1999 ajatellen lyhyt päivitys olisi ollut eduksi. Tutkimuksia Rävåsenilla on nimittäin tehty vuosina 1995–99 ja ne näyttävät jatkuvan ainakin vielä kesällä 2000. Jonkinlaisen pikapäivityksen olisi voinut tehdä myös Norrmanin laatomalle Susiluolan tutkimuksia koskevalle uutiselle. Tutkimuksia on tehty siellä vuosittain, ja Museoviraston kotisivuilta <http://www.nba.fi> löytyy jatkuvasti päivitettyä tietoa Susiluolasta.

Studian mielenkiintoisinta antia – ainakin ammattiarkeologille – ovat tietysti artikkelit. Niistä ensimmäinen on prof. *Evert Baudoun* esitelmä »Vår syn om forntiden», jonka hän piti 29.5.1993 Pirttikylän kotiseutumuseolla. Baudou käsittelee tunnetulla taidollaan muinaistutkimuksen historiaa ja suuntauksia sekä Ruotsin puolella että Pirttikylässä. Osansa saavat erilaiset näkemykset, tulkinat, arkeologisen aineiston ongelmat, kotiseutuliike ja harrastajien panos ja yhteistyö ammattiarkeologien kanssa.

Kolmessa artikkelissa käsitellään vähän raporttia laajemmin seuran kaivausprojekteja Pohjanmaalla. Tekstit ovat Uumajan yliopiston arkeologian laitokselta olevien kaivauksenjohtajien kirjoittamia. Ne käsittelevät kolmea teemaa, joihin seuran mielenkiinto on 1980-luvulta lähtien kohdistunut. *Karin Viklund* käsittelee Vöyrin Pörnullbackenin rautakautisen asuinpaikan ja kalmiston kaivauksia artikkelissa, johon on mukaan saatu vielä vuoden 1998 tuloksia. Projektin viimeinen kaivausvuosi oli 1999, ja näiden Pohjanmaalla tähän asti laajimpien rautakautisten kaivausten mielenkiintoisten tulosten julkaisua odotetaan.

Erik Nordberg selostaa Pirttikylän Dalshagenissa tehtyjä pienialaisia tutkimuksia, joissa pyrittiin selvittämään kivikautisen asuinpaikan reunalla olevien palaneiden kiven ja maan sekaisten röykkiöiden (palokiviryökkiöt/rikkokiviryökkiöt, ruotsiksi skärvstensrösen) arvoitusta. Muinaisjäännöstyyppi on tunnettu Ruotsin puolella, ja nykyisin myös meiltä on havaintoja vastaavista muodostelmista. Toistaiseksi havainnot ovat systemaattisesti kokoamatta ja lähes käsittelemättä. Tässä yhteydessä on mainittava Kenneth Gustavssonin Kökaria käsittelevä artikkeli vuodelta 1986 (Skärvstensrösen och skärvstensvall på Kökar, Åland. *Södermanlands museums rapport* 8, red. Thomas Larsson). Pirttikylän Dalshagenin tutkimukset näyttäisivät osaltaan vahvistavan olettamusta, että kyse olisi merellisiin elinkeinoihin, lähinnä hylkeenpyyntiin liittyvistä toiminnoista. Dalshagenin merenranta-asuinpaikka on ollut asuttu kampakerämiseltä ajalta kivikau-

den lopulle, ja palokiviröykkiöt kuuluisivat alustavien tutkimusten mukaan juuri viimeksi mainittuun kontekstiin. Oulun yliopiston vuonna 1996 Raahen Kettukankaalla tekemien tutkimusten mielenkiintoiset tulokset ovat näiden olettamusten perustana (Aulis Forss, 1998: Raahen Kettukankaan palokivikummut vuoden 1996 tutkimusten valossa. *Acta societatis Historicae Ouluensis, Scripta Historica XXVII: 44–56*). Dalshagenin kaivaukset olivat kuitenkin luonteeltaan koekaivauksia, eikä niiden perusteella tule tehdä kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä.

Berit Andersson kirjoittaa vuosikirjaan syksyllä 1993 Oravaisten Bäckishällorilla tehdystä koekaivauksesta. Paikalla on pronssikautisten röykkiöiden vieressä luontainen sammaloitunut kivikko, jossa on näkyvissä ihmisen tekemiksi oletettuja vallimaisia muodostumia ja rakenteita. Niiden on katsottu olevan sukua jätinkirkoille. Andersson tulkitsee muodostumat jonkinlaisiksi pitkänomaisten rakennusten pohjiksi. Löytöaineisto kertoo kiistämättä ihmistoiminnasta paikalla: kvartsi-iskoksia, kaksi kvartsisienettä, pii- ja sädekivi-iskoksia, runsaasti palaneita ja rapautuneita kiviä. Radiohiiliajoitus (hiiltä löytökerroksesta?) antoi keskiaikaan sijoittuvan tuloksen, mikä kirjoittajan mukaan ei ole sopusoinnussa löytöaineiston kanssa. Rannansiirtymäsijoituksesta ei Bäckishällorin osalta puhuta. Alue sijaitsee n. 35–37 m merenpinnan yläpuolella, »jätinkirkko»-muodostuma n. 30–35 m vaiheilla peruskartan mukaan. Tämä merkitsee karkeasti terminus post quem ajoitusta pronssikaudelle, sen keski- ja loppupuolelle. Berit Andersson käsittelee lyhyesti myös jätinkirkkojen yleistä tulkintaa ja suhdetta kivikauden lopun ja pronssikauden muinaisjäännöksiin. Mielenkiintoista ongelmanappua vain sivutaan, mikä on tietysti ymmärrettävää, kun tutkimusten jatkaminen on ollut koko ajan ohjelmassa. Syksyllä 1999 jatkettiin kaivauksia paikalla. Oulun yliopiston jätinkirkkotutkimuksia, jotka ovat suomenkielisiä, ei artikkelissa mainita.

Lähtökohdiltaan samanlainen on *Karin Viklundin* artikkeli Vöyrin Pörnnullbackenin rautakautisen asuinpaikan ja kalmiston kaivauksista. Tekstin pääpaino on kaivauksen ja löytöjen selostuksessa ja rautakautisen asutuksen problematiikkaa sivutaan vain lyhyesti. Vuonna 1999 päättäneiden tutkimusten tulosten julkaiseminen on käynnissä, ja kirjaa odotetaan mielenkiinnolla.

Studian käyttökelpoisuutta ja aiheiden ja tekijöiden hakemista olisi helpottanut, jos tekstit olisi järjestetty esim. tekijän mukaan aakkostaen, aiheenmukaisiin ryhmiin tai vaikka käsikirjoituksen jättöpäivän mukaiseen aikajärjestykseen.

Niteen sisältö on luonnollisesti suunnattu ensisijassa Fornforskningssällakapetin jäsenille ja muille Pohjanmaan ruotsinkielisille harrastajille, siis kirjan varsinaiselle levikkialueelle. Mikä on sen levikki Pohjanmaan ulkopuolella, ei ole tiedossa. Jonkin verran sitä tunnetaan myös ammattipiireissä.

Kaikkiaan julkaisun anti on monisärmäistä, jopa monenkirjavaa sekä tasonsa että sisältönsä puolesta. Harrastajapiiristä lähteneenä, sen kokoamana ja ylläpitämänä *Studia* on kuitenkin kunnioitettava saavutus. Sen tarpeellisuus mitataan pohjalaisten keskuudessa. On luonnollista, että kirjoittaja tarkastelee kirjaa ammattiarkeologin näkökulmasta, ja sehän lienee ollut tämän arvioinnin tarkoituskin. Kirjan painavinta antia ovat epäilemättä *Pentti Ristan* kivikautisia pallonujia käsittelevä perusteellinen artikkeli sekä *Birgitta Roeck Hansenin* vanhaan kartta-aineistoon pohjautuva agraarihistoriallinen analyysi Vöyrin Rökiön kylän maanjakosysteemistä ja maanomistusoloista vuonna 1719. Birgitta Roeck Hansen on historiallisen maantieteen ja kulttuurimaantieteen asiantuntija, joka on väitellyt asutusmalleista ja maanjaosta Ahvenmaalla ajalla 500–1550. Rökiön tutkimusta lukiessa tuli mieleen, että vastaavanlaisia yksityiskohtaisia analyyseja tekemällä voitaisiin pohjalaisten vanhimpien kylien asutushistoriaa valaista aikaisempaa yksityiskohtaisemmin ja päästä ehkä lisäaskelia ajassa taaksepäin. Edellytyksenä on, että vanhoja karttoja sopivilta alueilta löytyy. Prof. Armas Luukko on aikanaan käsitellyt eteläpohjalaisia maanomistusoloja ja maan jakoa mm. Etelä-Pohjanmaan maakuntahistoriassa (1950) sekä useissa pitäjänhistorioissa, ei kuitenkaan vastaavaa kartta-analyysiä ja asutusmallitarkastelua käyttäen. Mielenkiintoisia, vaikkakaan eivät kovin perusteellisia, ovat edellä mainitut Erik Nordbergin, Karin Viklundin ja Berit Anderssonin artikkelit. Norrmanin ja Sahlbergerin kielitieteellisten artikkeleiden arviointiin tämän kirjoittajan asiantuntemus ei riitä. Sahlbergerin artikkeli riimukivien ristikuviosta on käsitteilyavaltaan historiallis-taidehistoriallinen. Kuten tunnettua, Vöyrin riimulöytöjä ei ole voitu toistaiseksi täsmällisesti ajoittaa sen paremmin arkeologisin kuin muillakaan keinoin. Sahlbergerin esittämä ristikuvioiden vertailuaineisto on mielenkiintoinen ja ansaitsisi epäilemättä suomalaisten tutkijoiden, niin arkeologien, historioitsijoiden kuin taidehistorioitsijoiden huomion.

Tämän kirjoituksen jo valmistuttua tuli tieto, että *Studian* toimittaja ja seuran julkaisutoiminnan kantava voima Ralf Norrman on kuollut maaliskuun 21. päivänä 2000. Toivokaamme, että hänen esimerkkinsä kannustaa *Studian* lukijakuntaa jatkamaan aloitettua julkaisutoimintaa.

Mirja Miettinen